

MISCELLANEA

FRAY LUIS DE LEÓN: *SCRISOAREA – PROLOG LA EDITIO PRINCEPS A OPERELOR COMPLETE* ALE SFINTEI TERESA DE ÁVILA (1588). TRADUCERE ȘI COMENTARIU*

Amelia SANDU-ANDRIEȘ
“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași
ameliasanduandries@yahoo.fr

Abstract The present notes on Fray Luis de León’s Letter to the first edition of the Unabridged Works of Saint Teresa of Jesus (and the translation into Romanian) are a personal show of gratitude towards two of the writers I discovered rather late in my life. Both of them have lived during the same period (the sixteenth century), yet they never knew each other directly. They have both suffered the wrath of the Inquisition and have had to face people’s envy or misunderstanding, in an era that was full of contrasts. They have both found a saving refuge in writing, in the creation of spiritual treasures and teachings others could benefit from. Both of them have loved the Castilian language, deeming it the most suitable way of expressing their deepest emotions and reflections. A language that was meant to talk to God, to which they have both devoted their lives, although from different perspectives: Fray Luis de León as a teacher, theologian, poet and translator, whilst Saint Teresa founded convents and monasteries and wrote ascetic mystical literature. In 1588, a couple of years after Saint Teresa’s death, Fray Luis agrees to write the prologue to her Unabridged Works, displaying an argumentative structure, an erudition and an honesty worthy of their common model, Saint Augustine. This encounter in writing has brought together, across time, two spirits that through their life and works strived to set a moral and spiritual example for the community they were meant to live in.

Keywords: mystical writings, Saint Teresa of Jesus, Fray Luis de León, translation, Romanian.

Teresa de Ávila (1515-1582) este reformatoarea Ordinului de Carmelite Desculțe din Spania și o scriitoare cu totul aparte. Într-o epocă marcată de conflicte militare, politice, sociale și religioase, scrisul implică un pericol cert și nu este considerat propriu femeilor. Cu o tenacitate ieșită din comun, această „femeie fără învățătură” („mujer sin letras”, cum se declară a fi) propune un discurs autoreferențial ce revigorează spațiul literar hispanic, deschizându-l introspecției interioare. Opera ei s-a bucurat de o receptare timpurie, în diferite culturi europene. În Franța, de pildă, primele traduceri

* *Fray Luis de León: The Letter – Prologue to Editio Princeps of Saint Teresa de Ávila’s Unabridged Works (1588). Translation and Commentaries.*

apar la începutul secolului al XVII-lea. În comparație cu spațiul cultural occidental, în România scrierile tereziene sunt însă traduse abia spre sfârșitul secolului al XX-lea (Sfânta Tereza din Ávila 1994, 1995, 1996, 1998, 2007).

Fray Luis de León (1527-1591)¹, exeget biblic, literat, traducător, imaginea prin excelență a umanismului spaniol, reconstruiește în *Scrisoarea – Prolog* de față portretul acestei femei de excepție: „[...] hay en este hecho tantas cosas extraordinarias y nuevas, que llamarle milagro es poco, porque es un ayuntamiento de muchos milagros”².

Pe Teresa de Ávila, Inchiziția o supraveghease îndeaproape, pentru origini familiale iudaice și suspiciuni de deviere de la doctrină. În 1588, când Consiliul Regal aprobă publicarea *post mortem* a primei ediții a *Operele* sale, încă planează unele umbre asupra memoriei maicii carmelite – după cum demonstrează însăși polemica stărnită de demersul inițiat de erudit (Álvarez 1984). În aceste condiții, cuvintele de prețuire (provenind de la un alt persecutat al Tribunalului religios, fray Luis însuși) trebuie întărite de o argumentație riguroasă, bazată pe fapte verificabile și pe considerente teologice de autoritate.

Scrisoarea – Prolog trebuie înțeleasă ca produs al contextului istoric: este vorba de anii Contrareformei, când tensiunile religioase ating extreme greu de imaginat astăzi. Astfel își începe Luis de León emoționanta pledoarie ce vizează reabilitarea operei tereziene: cu sinceritatea celui care încearcă să repare un gol al trecutului printr-o împlinire a prezentului: „Yo no conocí, ni vi a la santa madre Teresa de Jesús mientras estuvo en la tierra; mas ahora que vive en el cielo la conozco y veo casi siempre en dos imágenes vivas que nos dejó de sí, que son sus hijas, y sus libros, que a mi juicio son también testigos fieles, y mayores de toda excepción de su gran virtud [...]”³.

Așadar, teologul regăsește mai desăvârșit prezența priorei carmelite⁴ în roadele spirituale sădite de ea. Cărțile sale și desăvârșirea cu care ficele întru credință îi duc mai departe moștenirea, servesc drept consolare pentru dispariția corpului fizic, petrecută în 1582. Apelativul *santa madre*, referitor la Teresa, apare în textul *Scrisorii – Prolog* de nu mai puțin cinci ori, fiind însoțit de câmpul semantic al luminii. În termeni obiectivi, constituie o adecvare la uzul formulelor nominale de adresare din epocă, fără a fi un simptom de sărăcie lexicală. În termeni subiectivi, ar putea sugera o intuiție a autorului, bazată pe fapte de notorietate și justificând o anticipare a sfințeniei, în sens teologic⁵. Cuvinte precum *virtute*, *desăvârșire*, *minune*, *har*, *foc*, *a aprinde*, *a*

¹ Există numeroase studii despre viața și opera lui fray Luis de León. Pentru elaborarea expunerii de față am consultat García de la Concha/ San José Lera (1996) și Thompson (1995).

² *Carta del maestro fray Luis de León a las madres Priora Ana de Jesús y Religiosas Carmelitas Descalzas del Monasterio de Madrid*, în Teresa de Jesús (2015: 40).

³ *Carta del maestro...*, în Teresa de Jesús (2015: 29).

⁴ În mănăstirile catolice, *priora* corespunde rangului de stareță.

⁵ Teresa de Jesús (nume cu care ea semnează, de altfel, și sub care e cunoscută în mediul bisericesc hispanic) este beatificată în 1614 și canonizată în 1642. În 1970 devine prima femeie declarată Doctor al Bisericii Catolice.

arde, ardoare, flamă, înger de lumină, a descoperi, lumină, a lumina sunt recurente în text. Portretul astfel schițat recrează o prezență aproape eterică, ce se desprinde de trupul muritor – un vehicul necesar pentru înfăptuirea operei pământești, dar efemer și neînsemnat din perspectiva eternității.

Constructul luisian, judicios organizat, se adresează rațiunii, oferind un adevărat model de îndoială metodică și progresie argumentativă. Fray Luis își provoacă adversarii pornind de la propria lor incredulitate, pe care o demontează pas cu pas. Atunci când invocă obiecțiile detractorilor, adoptă o aparentă atitudine de inocență interogativă. Demarează demonstrația enunțând dubii empirice sau de bun simț, aducând ulterior o baterie de contraargumente dificil de combătut, întrucât se bazează pe învățături biblice și scrieri patristice.

Autorul plasează figura Terezei din Ávila în interiorul unei uimiri, pe care el o numește „minune”. O uimire concentrică (faptul de a fi femeie este situat în centru și invocat în primul rând: femeie simplă, singură, neînvățată, dar plină de curaj și perseverență), în jurul căreia se ordonează aproape geometric alte uimiri („o adunare de minuni”, scrie fray Luis). Sunt uimirile legate de profunzimea reformelor inițiate și duse la capăt de carmelită; de gradul de desăvârșire al acestora; de creșterea lor în timp și de răspândirea lor geografică; de repercusiunea și influența avute de noile învățături și reguli monahale asupra societății spaniole, în ansamblu.

Asemenea reușite, într-o epocă marcată de dispreț și teama față de femeie, atrag atenția în mod deosebit și constituie tocmai suportul criticilor adversarilor reformatoarei spaniole. I se neagă dreptul de a da învățătură spirituală. Învățătorul este Isus sau, în numele și reprezentarea lui, un bărbat, dar nicidecum o femeie. Tot astfel, e suspectată de contagiare cu idei luterane (din grupul așa-numiților *alumbrados*). Rugăciunea de unire, comunicarea personală cu divinitatea, certitudinea harului divin, anumite chestiuni polemice legate de cristocentrism și Sfânta Treime, realitățile supranaturale, reculegerea intimistă de care vorbește s-ar apropia de protestantism, combătut de monarhia spaniolă a regelui Filip al II-lea, prin mișcarea contrareformistă. Și oricum ar fi, susțin detractorii, asemenea daruri nu pot veni de la Domnul, ci sunt fantasmagorii produse de o imaginație scăpată de sub control.

În apărarea ei, autorul pune în joc întreaga măiestrie retorică și, mai cu seamă, experiența de teolog versat în chestiuni biblice. Astfel, dimensiunea teologală a *Scrisorii – Prolog* depășește semnificativ abordarea de factură filologică, umanistă ori editorial-critică a scrierilor. Fray Luis arată, printre altele, că harul pe care Domnul îl revarsă asupra onora nu poate fi justificat rațional și, oricum, nu poate fi pătruns de gândirea omenească. Țelul suprem al cunoașterii este Adevărul, dar acesta poate fi dezvăluit omului în diferite grade, niciodată în integralitatea sa. Distincția dintre *sensibilia* (acea parte a adevărului privitoare la lucrurile materiale, imediate și contingente realității palpabile) și *inteligibilia* (acea parte a adevărului privitoare la revelațiile divine sau la alte daruri spirituale) este preluată de fray Luis de la magistrul său spiritual, Sfântul Augustin (a se vedea AUGUSTIN, *De magistro*) și prezentată, printre altele, ca argument de autoritate.

Fray Luis nu pierde ocazia de a critica obtuzitatea teologilor contemporani lui. Îmbrăcați cu haina puritanismului, aceștia doresc să împiedice publicarea cărților maicii carmelite, pe motiv că, nefiind un produs al teologiei oficiale, ar fi nesigure din punct de vedere doctrinar și ar pune în pericol sufletele cititorilor. Cu amară ironie, autorul afirmă că orice carte, până și Sfânta Scriptură, poate suferi o interpretare strâmbă, dar că acest lucru depinde întotdeauna de strâmbătatea interioară a celui care citește: răul nu stă în pagini. Acești noi farisei constituie ținta principală de atac a eruditului. Regăsim aici ecouri ale propriei sale biografii, și anume episodul anilor petrecuți în închisorile Inchiziției (1572-1576). Amărăciunea de a fi fost acuzat pentru un act intelectual, și anume, traducerea în limba castiliană și comentarea *Cântării Cântărilor*, într-un moment când prezența textelor sacre se permitea doar în latină; sentimentul de a fi fost victima invidiei și minciunii adversarilor academici; dificultatea de a fi trebuit să-și pregătească și susțină propria apărare, toate acestea îl determină pe fray Luis să biciuiască fără milă ipocrizia, să ironizeze autosuficiența, să combată intoleranța, în oricare formă a ei.

Din punctul de vedere al deschiderii ideilor, fray Luis se situează în categoria umaniștilor creștini, încrezători în capacitatea ființei umane de a deveni mai bună prin educație. Tocmai la educația morală și spirituală se referă autorul atunci când vorbește despre beneficiile pe care lectura cărților maicii Teresa le poate aduce cititorilor. Căci, în afară de o limpezime și frumusețe a prozei ce o fac de neegalat, scrierile ei au darul de a aprinde vocații, de a lumina viețile oamenilor, de a le da un sens nou, de a fi o voce vie a prezenței divinului în lume. O astfel de putere de convingere nu poate veni decât de la Duhul Sfânt, consideră fray Luis. Cuvântul revelat nu poate fi pus la îndoială de oameni: este un alt argument forte al pledoariei teologice luisiene.

În ceea ce privește dimensiunea de filolog și editor, încredințată fiindu-i sarcina de a revizui manuscrisele tereziene originale, fray Luis declară că nu îndrăznește să modifice nimic din text, căci aceasta ar însemna o impietate. Duce la capăt o riguroasă muncă de filolog, despre care dă mărturie cu onestitate critică.⁶ Astfel își caracterizează el demersul ecdotic, în raport cu scrierile tereziene, de care se apropie cu profund respect:

Los cuales libros que salen a luz, y el Consejo Real me los cometió que los viesse, puedo yo con derecho enderezarlos a ese santo convento, como de hecho lo hago, por el trabajo que he puesto en ellos, que no ha sido pequeño. Porque no solamente he trabajado en verlos y examinarlos [...], sino también en cotejarlos con los originales mismos [...] y en reducirlos a su propia pureza, en la misma manera que los dejé escritos de su mano la madre, sin mudarlos ni en palabras, ni en cosas de que se habían apartado mucho los trasados que había, o por descuido de los escribientes, o por atrevimiento y error. Que hacer mudanza en las cosas que escribí un pecho en quien Dios vivía, y que se presume

⁶ În ciuda declarației din *Serisoarea – Prolog*, Luis de León aduce totuși unele modificări textelor; a se vedea García de la Concha (2004: 38-58).

le movía a escribirlas, fue atrevimiento grandísimo, y error muy feo querer enmendar las palabras [...]. Así que yo los he restituido a su primera pureza⁷.

În ultima parte a *Scrisorii – Prolog*, fray Luis revine la arzătoarele chestiuni de ordin teologic. Autorul, exeget recunoscut al Bibliei⁸, profesor titular al Catedrei de Scriptură din cadrul prestigioasei Universităţi din Salamanca, se află mai mult ca oricând pe teren cunoscut. Anulează, prin urmare, obiecţiile adversarilor maicii Teresa, aliniind învăţăturii Bisericii concepte tereziene precum revelaţie, rugăciune de linişte, contemplare şi comuniune cu divinitatea, fără a numi expres, printre darurile divine, şi extazul, la care se referă indirect prin cuvântul „placeres”/ *desfături* (ale sufletului, se înţelege).

Vanitoşii nu au acces la astfel de daruri şi, prin urmare, nu e bine nici să ceară justificări, întrucât Domnul nu coboară la oferirea de explicaţii muritorilor. Aceştia ar face mai bine, recomandă fray Luis, să se lepede de Eul lor, să se dezbrace de cele lumeşti şi să purceadă la singura călătorie ce merită întreprinsă: căutarea interioară a Binelui şi Adevărului, adică a lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu făcut om ia nenumărate chipuri. Misterul Întrupării e doar unul din acestea. Frânturi de dumnezeire se pot însă regăsi în acele persoane care, prin exemplul vieţii de zi cu zi, prin implicarea în problemele cotidiene ale comunităţii, prin ajutorul concret oferit la timp, prin curajul şi demnitatea lor, se transformă în imagini vii ale divinităţii.

O astfel de persoană este Teresa de Ávila – model în care fray Luis regăseşte tot ce e mai nobil în fiinţa umană. Îi apără cărţile şi învăţătura cu armele avute la dispoziţie: cuvintele, adică. Iar cuvintele lui sunt hotărâte, inteligente, viguroase, căci îşi trag seva din sentimentul că se află în tabăra Adevărului. Tot acest *pro domo* însufleţit se nutreşte, după veacuri, din prezenţa spirituală şi gândirea sfântului Augustin, pe care şi Luis de León şi Teresa de Ávila îl recunosc drept magistru. Căci amândoi se formează în spiritul transmis de vestitul episcop de Hipona, fie prin lectura asiduă a tratatelor sale, fie profesând în mănăstiri aparţinând Ordinului Augustinilor.

Structurată cu o logică implacabilă şi compusă într-un stil aspru, nu foarte alert datorită frazei ample şi ramificate, *Scrisoarea – Prolog* se încheie cu un ultim accent pe ideea de utilitate a scrierilor tereziene. Utilitate în prezent, pentru readucerea sufletelor la viaţa adevărată în Domnul. Utilitate în viitor, când vor fi dovada vie a curajului unei femei absolut singulare în epocă.

Scrisoarea are, aparent, un unic destinatar, numit încă din titlu (maica prioră Ana de Jesús şi comunitatea călugăriţelor carmelite). Totuşi, se adresează în egală măsură şi detractorilor nenumiţi ai maicii carmelite, aceiaşi care îi închiseseră pe Juan de la Cruz, Juan de Ávila, Gaspar de Grajal şi atâţia alţii. În amintirea lor scrie fray Luis,

⁷ *Carta del maestro...*, în Teresa de Jesús (2015: 44).

⁸ Dintre lucrările teologico-morale ale autorului, redactate în limba castiliană, reamintesc: *De los nombres de Cristo*, *Declaración al Cantar de los Cantares*, *Exposición del libro de Job*, *La perfecta casada* – toate traduse în limba română (a se vedea *Bibliografia*).

cu emoție reținută, pledoaria cuprinsă aici. Lectura avansează oarecum anevoios într-un text dens, îndelung sedimentat, solicitant. Înțelegerea unui asemenea discurs, cu o miză majoră (reabilitarea unei vieți și a unei opere controversate în epocă), echivalează pentru cititorul răbdător cu victoria autorului însuși: încredințând hârtiei tensiunea interioară acumulată în urma unor experiențe personale dure, acesta se simte liber și vindecat de propria suferință.

Teresa de Ávila nu a scris cu intenția expresă a publicării, ci pentru a transmite o anumită experiență spirituală unui cerc restrâns de călugărițe, duhovnici sau persoane apropiate. *Scrisoarea* Maestrului León și *editio princeps* pregătită de el – cu toate lipsurile inerente începuturilor ecdoticii – propulsează în mediul literar european scrierile tereziane, inovatoare în multe aspecte (cel lingvistic fiind esențial). Pentru mediul bisericesc ea rămâne, desigur, *santa Teresa de Jesús*, reformatoare a Ordinului Carmelit al Desculțelor, întemeietoare de mănăstiri, prima femeie declarată Doctor al Bisericii. Pentru critica literară spaniolă, este o inovatoare a limbajului, inițiatoare a discursului autoreferențial (autobiografia spirituală).

Renașterea târzie spaniolă nu se poate înțelege în afara scrierilor Teresei de Ávila și ale eruditului Luis de León, două personalități situate la intersecția dintre tradiția creștină și culturală occidentală, reînnoirea spirituală, expresia literară genuină și cunoașterea interioară. Prezentul comentariu (o interpretare printre altele posibile) se dorește a fi un act de recunoștință față de acești scriitori, descoperiți târziu.

În decursul documentării, nu am identificat în limba română o traducere a *Scrisorii* – *Prolog*. Plecând de la importanța textului, m-am apropiat cu profund respect spre a-l traduce și, prin aceasta, a-l face cunoscut în spațiul cultural românesc⁹. Dificultatea demersului a constat, pe de o parte, în abordarea conținutului teologic și, pe de altă parte, în redarea unui tip de frază relativ complexă în original. Structurarea sintactică, cu subordonate care se acumulează, cu dislocări, insertări apozitive, secvențe binare, dispuneri în chiasm, contrapuneri și comparații a îngreunat întrucâtva procesul de căutare a expresiei celei mai potrivite în limba română. Densitatea informației cuprinse în asemenea perioade a obligat la restructurarea în unități formale mai mici. M-am centrat pe textul spaniol, în sensul fidelității față de conținut. În aceeași măsură, însă, m-am străduit ca textul să fie armonios în limba-țintă, la nivel fonetic, lexical și morfo-sintactic. De asemenea, am dorit să păstrez în transpunere bogăția, vitalitatea și tonul sobru al scrierii spaniole, în speranța unei receptări conforme cu personalitatea autorului, cu gravitatea temei și contextul istoric în care s-a plăsmuit.

Scrisoare către maica prioră Ana de Jesús și călugărițele carmelite desculțe de la mănăstirea din Madrid, de la Maestrul fray Luis de León.

Madrid, 15 septembrie 1587.

Sănătate întru Domnul Isus Cristos.

⁹ Traducerea a fost efectuată după *Carta del maestro fray Luis de León a las madres Priora Ana de Jesús y Religiosas Carmelitas Descalzas del Monasterio de Madrid* (Teresa de Jesús 2015).

Eu nu am cunoscut-o și nici nu am văzut-o vreodată pe maica Teresa de Jesús câtă vreme a fost pe pământ; dar acum, că locuiește în ceruri, o cunosc și o văd mai mereu în două imagini vii ce ni le-a lăsat despre dânsa, și anume în fiucele ei spirituale¹⁰ și în cărțile-i. Acestea, socotesc eu, sunt martore statornice și de neîntinată încredere ale mării ei virtuți. Căci, dacă aș vedea imagini ale chipului său, mi-ar arăta un simplu trup, iar cuvintele ei, dacă le-aș auzi, mi-ar transmite neroditor ceva despre virtutea sufletului ei.

Cel dintâi, trupul vasăzică, era obișnuit, iar cel de-al doilea, sufletul, supus amăgirii – metehne de care sunt lipsite amândouă imaginile unde o regăsim acum. Vorba înțeleptului, *omul este cunoscut prin copiii săi*¹¹. Și adevăr e, că roadele lăstate în urmă de om dau mărturie dreaptă despre viața trăită de el; și așa socotește Cristos¹² atunci când, în Evanghelie, spre a-l deosebi pe cel bun de cel rău, ne trimite doar la roadele aceluia: *îi veți recunoaște – zice – după roadele lor*.¹³ Astfel că virtutea, sfințenia maicii Teresa, care ar putea să-mi pară îndoielnică și neîndestulătoare de aș avea-o dinaintea ochilor pe dânsa, această virtute, zic, o țin eu drept neînduoasă și limpede acum, că n-o văd pe dânsa, ci numai cărțile și lucrările mâinilor ei – anume, fiucele ei spirituale. Căci după virtutea ce strălucește în ele se cunoaște fără înșelăciune preaplînul de har pus de Domnul în cea creată drept mamă pentru această nouă minune – fiindcă minune trebuie să fie ceea ce acum face Domnul cu și pentru ele.

Și dacă minune se socoate a fi ceea ce se întâmplă în afara ordinii naturale, găsim în faptele maicii atâtea lucruri extraordinare și noi, încât a vorbi de minune e puțin, fiind mai degrabă vorba de o adunare de minuni. Minune e ca o femeie, și încă singură, să fi adus la desăvârșire un Ordin de călugărițe, dar și de călugări. O altă minune e însăși desăvârșirea aceasta. O alta, a treia, foarte marea creștere ce a cunoscut-o Ordinul în așa de puțini ani, și plecând de la începuturi așa de neînsemnate. Și toate sunt, laolaltă și fiecare în parte, demne de luat în seamă, căci nefiind treabă femeiască a învăța pe alții ci, dimpotrivă, a fi învățată, după cum scrie Sfântul Paul¹⁴, se vede că minune nouă e ca o femeie slabă – dară cu suflet vrednic – să pornească o lucrare într-asa de cuprinzătoare, și de înțeleaptă, și de folosință, ba chiar și să reușească și să fure inimi în astă pornire, spre a le readuce la Domnul, iară oamenii să se adune cu grămezile în urma ei, lăsând deoparte tot ce lumeașca simțire jinduiește.

După câte pot eu judeca, toate le-a voit Domnul în vremile noastre, când pare a birui diavolul – dacă e să privim la mulțimea de necredincioși care pe necurat îl urmează, la amăgirea atâtor popoare căzute în erezie ori la nemaisocotitele nărvii ale celor ce cu slugărnicie îi țin alai. Și le-a voit Domnul pentru ca să-l ia pe diavol în răs și să-l umilească, punându-i dinainte nu un bărbat preacurajos, împlătoșat în cunoaștere, ci o femeie

¹⁰ Teresa de Ávila le numește *hijas* pe călugărițele din mănăstirile carmelite întemeiate de ea; în traducere am redat *hijas* prin *fiuce spirituale*.

¹¹ Citatele biblice sunt preluate din versiunea catolică a Bibliei (BRC). Opțiunea este justificată de apartenența autorului la spațiul confesional catolic. „Omul este cunoscut prin copiii săi” (*Ben Sirab* 11:28, BRC).

¹² Urmând principiul respectării textului-sursă, conceptele religioase și numele sfinte sunt, de asemenea, rediate conform terminologiei confesionale.

¹³ „Așadar, îi veți recunoaște după roadele lor” (*Mat.* 7:16, BRC).

¹⁴ *1 Cor.* 14: 34-35 (BRC).

singură, care să-l provoace la luptă, și să ridice stindardul împotriva-i, și să adune în văzul tuturor lume în stare să-l învingă, să-l hărțuiască și să-i facă de hac.

Și neîndoios a voit astfel spre a arăta câte poate El face în asemenea vremi când atâtea mii de oameni – unii cu mințile lor rătăcite, alții cu moravurile lor depravate – îi calcă în picioare Împărăția. Și a dat unei femei să lumineze mințile și să reazeze obiceiurile multora; iar acum crește în fiecare zi numărul celor ce curăță stricăciunile. Și în vremea asta de bătrânețe a Bisericii, a binevoit El să ne arate că nu îmbătrânește deloc harul Său și nici nu este acum mai slăbită puterea duhului Său decât a fost în primele-i și fericite-le timpuri. Căci având El acum mijlocitori mai nevrednici, ce nu-i scoboară direct, înfăptuiește la fel – ori aproape la fel ca înainte.

Cât despre cea de-a doua minune, întreb: viața pe care o duc Cuvioșile Voastre¹⁵, desăvârșirea la care v-a ridicat maica prioră, ce altceva sunt decât o înfățișare întocmai a sfințeniei Bisericii de la începuturi? Căci pe drept, toate câte le citim în istorisirile din timpurile vechi, le vedem acum cu ochii noștri în rânduielile voastre. Iar viața voastră de zi cu zi ne arată prin fapte cele ce, prin raritate, păreau a exista numai pe hârtie ori în vorbe. Și toate câte, citite, umplu de admirație și abia de le dau ochii crezare, le vedem acum împlinite în Cuvioșia Voastră și în însoțitoarele aflate aici.

Dezbărate de tot ce nu e Domnul, și încredințate numai brațelor Mirelui vostru dumnezeiesc, și alipite de El, cu tărie bărbătească în trupuri de femei firave și slabe din fire, puneți în faptă cea mai înaltă și mai mărinimoasă filosofie închipuită vreodată de oameni. Și ajungeți cu lucrarea voastră acolo unde, cât privește viața cea desăvârșită și virtutea cea deplină, abia de au ajuns cu gândul cei mai pătrunzători. Căci disprețuiți bogăția, și urăți libertatea, și nu puneți preț pe faimă, și îndrăgiți simplitatea și munca, iar învățătura toată vă stă în silința de a înainta pe calea virtuții, într-o sfântă și fără de oprire întrecere. La toate acestea, Mirele vostru dumnezeiesc vă răspunde cu o puternică a bucuriei revărsate în suflet, într-atât de mare, că lepădarea și golirea de tot ce dă mulțumire vieții lumești se preface la voi în comoară de adevărată desfătare. Nesocotiți cu atâta dărnicie firea omenească, de parcă slobode ați fi de legile ei, ori deasupra le-ați fi. Căci nici munca nu vă ostenește, nici singurătatea nu vă slăbește, nici boala nu vă doboară, nici moartea nu vă înfricoșează ori înspăimântă, ci mai degrabă vă îmbucură și înviează.

Dincolo de toate, însă, mă minunează nespus însuflețirea sau, de putem zice așa, ușurința cu care împliniți ce este peste măsură de anevoios. Căci penitențele vă sunt mulțumire, și neîmpotrivirea joc, și asprimile plăcută zăbavă. Ca și cum v-ați întrece în zburdălnicii și încontinuu ați petrece, puneți netăgăduit în faptă toate câte umplu de teamă firea omenească. Exercițiul virtuților eroice l-ați preschimbat în dulce sărbătoare. Și astfel arătați prin fapte adevărul cuvântului lui Cristos: *căci jugul său este lesne de purtat, iar povara sa este ușoară*¹⁶.

Căci nicio femeie din lume nu se bucură de podoabele ei pe cât vă bucurați Cuvioșile Voastre trăind precum îngerii. Și îngeri sunteți, fără puțință de tăgadă, nu doar în desăvârșirea vieții ce o duceți, ci cu osebire în asemănarea și strânsa unire ce o aveți dimpreună în viețuirea aceasta. Nu se află două lucruri mai asemănătoare decât sunteți

¹⁵ Fray Luis de León le scrie priorei și călugărițelor. Autorul folosește *Vuestras Reverencias*, formula uzuală în epocă pentru a se adresa călugărițelor catolice având un anume grad ierarhic.

¹⁶ „Căci jugul meu este lesne de purtat, iar povara mea este ușoară” (*Mat. 11:30, BRC*).

toate laolaltă și una față de alta în vorbă, modestie, pioșenie, judecată, în blândețe sufletească și, în sfârșit, în toată purtarea și felul vostru de a fi. Și pentru că una și aceeași virtute vă însuflețește pe toate, păreți toate la fel; și în toate, ca în niște oglinzi foarte limpezi, strălucește un singur chip: acela al maicii sfinte, care trece în fiice.

Și în ele, fără să o fi văzut eu pe dânsa cât a trăit – după cum spuneam la început –, o văd acum cu și mai multă claritate. Căci fiicele ei nu sunt doar portrete asemeni chipului ei, ci mărturii neîndoioase ale marilor ei desăvârșiri, ce se comunică tuturor, trecând de la una la alta cu atâta repeziciune, încât – și avem aici minunea a treia – în cei douăzeci de ani câți pot fi de când maica a întemeiat dintâia mănăstire și până în clipa asta, când scriu eu cele de față, s-a umplut Spania cu mănăstiri unde îl slujesc pe Domnul mai bine de o mie de monahi. Iar printre monahe, Cuvioșiile Voastre străluciri precum lucefieri între alte stele mai mici. Căci, așa cum reformarea mănăstirilor fost-a începută de o binecuvântată femeie, la fel, călugărițele ei par a fi mai presus în toate. Și nu doar în Ordinul lor îndrumă cu lumină, ci fac cinste întregii noastre nații, sunt mândria ăstor timpuri, flori gingașe ce înfrumusează uscăciunea ăstor veacuri și, negreșit, mădulare dintre cele mai alese ale Bisericii, martore vii ale prezenței lui Cristos, dovezi clare ale virtuții lui fără margini și pilde netăgăduite unde vedem că prinde viață ceea ce credința ne făgăduiește. Toate acestea le spun despre fiicele maicii – dintâia imagine unde o regăsesc pe dânsa.

Și nu este mai puțin limpede și nici mai puțin minunată cea de a doua imagine de care am vorbit: cărțile și manuscrisele, adică. Fără nicio umbră de îndoială, Sfântul Duh a dorit ca maica Teresa să fie o pildă dintre cele mai alese. Prin înălțimea celor tratate, prin delicatețea și claritatea expunerii, ea depășește multe alte minți strălucite. Prin felul zicerii, prin limpezimea și curgerea lină a stilului, prin frumusețea și buna îmbinare a cuvintelor, prin eleganța simplă care încântă mai presus de toate, mă îndoiesc eu că ar exista în limba noastră ceva care să-i semene.

Astfel, de câte ori citesc, mă umplu de uimire reînnoită și în multe locuri mi se pare că nu e glas omenesc cel pe care îl aud, dar că însuși Duhul Sfânt glăsuiește acolo și că el era cel ce-i mânuia până și-i purta mâna – dacă mă iau după lumina adusă în acele lucruri greu de înțeles ori după focul aprins de cuvintele ei în inima celor ce le pătrund. Lăsând la o parte multe alte mari foloase de aflat în lectura cărților, două sunt – după părerea mea – cele mai putincioase: și anume, că trezesc în sufletul cetitorilor calea virtuții și, apoi, că aprind iubirea întru ea și întru Domnul.

Minunat e primul folos, adică să vezi cum ochii sufletului îl pun dinainte pe Domnul în toate, și cum arată cu atâta ușurință drumul unde El poate fi găsit, și cum cei ce îl găsesc petrec atât de plăcut și de prietenos în însoțirea Lui. Cât despre al doilea folos, cu fiecare cuvânt în parte și cu toate împreună, maica lipește în suflet foc ceresc, care îl aprinde și îl topește de dorul celor de sus. Și depărtând din fața ochilor și din simțiri toate piedicile existente, nu pentru ca să nu le vadă, ci ca nu cumva să le îndrăgească și să pună preț pe ele, lasă sufletul nu doar despuat de toate câte falsa închipuire i le oferea, ci mai ales ușurat de greimea și moliciunea ei, și atât de doritor – dacă se poate spune – și de nerăbdător după bine, că se înalță în zbor la El, de câtă dorință fierbe. Căci marea ardoare care însuflețea acel piept sfânt a ieșit odată cu cuvintele și ridică acum flamă pe oriunde trece.

Cuvioșiile Voastre sunteți martore de preț, iar pilda voastră e mult asemănătoare. Căci nu se întâmplă vreodată să citesc în cărți ceva ce să nu pară a-mi aminti de vorbele voastre. Și invers, nu vă aud vreodată vorbind fără să mi se pară că o citesc pe maică. Cei ce

voiesc a încerca, vor vedea cât adevăr stă în câte zic. Vor vedea aceeași lumină și o foarte adâncă înțelegere a lucrărilor atât de gingașe și de înalte ale sufletului, aceeași ușurință și bucurie în a le plăsmui în cuvinte, aceeași iscusință, aceeași delicatețe, vor simți același foc dat de Domnul și vor fi cuprinși de aceeași dorință după El. Vor vedea același fel de sfințenie, la adăpost de lume, fără minuni știute de toți, ci într-atât de pătrunsă de continua viețuire în preajma substanței, încât uneori, fără măcar a-l numi pe Domnul, aprinde sufletele în iubire de El.

Și, reîntorcându-mă la început, spun că, dacă pe maică nu am văzut-o cât timp a fost pe pământ, acum o văd în cărțile și în ficele ei spirituale. Sau, încă mai clar spus, în Cuvioșiile Voastre o văd, căci sunteți cu adevărat ficele sale, cele mai apropiate de felul ei de a fi, portret viu al scrierilor și cărților ei.

Cărțile acestea ies acum la lumină. Consiliul Regal mi le-a încredințat spre revizuire. Din munca ce am avut-o, cu drept pot eu să le întorc astei sfinte mănăstiri, așa cum și fac. Deloc nu a fost puțină munca aceasta, căci nu doar că m-am străduit să le cercetez și să le revizuiesc, precum a cerut Consiliul, ci și să le compar cu originalele însele – ce mi-au stat la îndemână multe zile. Le-am readus eu la dintâia limpezime cu care mâna maicii le-a scris, fără a schimba nimic, nici în cuvinte și nici în alte cele – după cum s-a petrecut adesea în copile ce umblau, și fost-a ori din neglijența copiștilor, ori din îndrăzneală și greșeală. Căci a face schimbări în cele scrise de un suflet în care Domnul însuși sălășluia și pe care îl îndemna, pesemne, la scris, a fost – după mine – o îndrăzneală foarte mare și o greșeală din cale afară de urâtă să îndrepte cineva fie și un singur cuvânt. Cine ar înțelege bine castiliana ar vedea că limba folosită de maică este eleganța însăși. Căci, deși în unele părți din scrieri, mai înainte să termine argumentul început îl amestecă cu altele și rupe firul povestirii, luând-o iar de la capăt cu dese adăugiri, totuși adăugește cu atâta pricepere și face cu atâta delicatețe amestecul, încât tocmă păcatul acesta este ceea ce dă frumusețe scrisului și îl înalță. Eu am restituit cărților puritatea dintâi.

Dar fiindcă nu există niciun lucru, oricât de bun, care să scape răutăcioasei firi a omului de a născoci lipsuri, ar fi bine acum (și vorbind Cuvioșiilor Voastre) să răspund pe scurt la gândurile unora.

În aceste cărți se descriu revelații și se vorbește despre unele trăiri interioare ce se petrec în timpul rugăciunii, trăiri îndepărtate de ordinea naturală a simțurilor¹⁷. Se poate întâmpla ca vreunii să spună despre revelații că sunt îndoielnice și că, tocmă din astă cauză, n-ar fi potrivit să iasă la lumină. În ce privește dialogul lăuntric al sufletului cu Domnul, vor spune că e o lucrare foarte spirituală și dăruită foarte puținora. De aceea, a o aduce deschis dinaintea tuturor ar putea fi ocazie de primejdie. În âst lucru se înșală ei cu adevărat.

Căci, în cazul dintâi, al revelațiilor, așa cum drept e că diavolul se transfigurează uneori în înger de lumină și duce în ispită și, sub chipuri prefăcute, păcălește sufletele, totuși la fel de drept și de bunăcredință e că Duhul Sfânt vorbește cu cei aleși ai săi și li se arată în

¹⁷ Între 1574-1580, Sfânta Tereza s-a aflat în mai multe rânduri în vizorul Tribunalului Inchiziției, care se îndoia că rugăciunea interioară (expusă în *Cartea vieții*, *Drumul perfecțiunii* și promovată printre călugărițele și călugării ordinului monahal reformat de ea) ar fi fost conformă cu dogma Bisericii, mai sigură în rugăciunea orală. O altă acuzație se referea la experimentarea de extazuri, viziuni și revelații, considerate a proveni de la diavol. În contextul Contrareforme, climatul de neîncredere era atotprezent.

diferite feluri, fie spre câștigul lor, fie al celor din jur. Iar dacă primele revelații, diavolicești, nicum nu se cuvine a fi scrise și nici aprobate, fiindcă amăgiri sunt, celelalte merită din plin a fi cunoscute și păstrate în scris. Căci i-a zis îngerul lui Tobia: *Taina regelui e bine să o ții ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le faci cunoscute și să dai mărturie cu cinste*.¹⁸ Ce sfânt se află care să nu fi avut vreodată o revelație? Sau ce viață de sfânt se scrie unde să nu se pomenească de revelațiile avute?

Istorisirile scrise de cei din Ordinele sfinților Dominic și Francisc trec din mână în mână, și umplu inimile tuturor, și aproape că nu există acolo pagină fără de revelație, fie ea a întemeietorilor, fie a discipolilor. Vorbește Domnul cu prietenii săi, fără nicio îndoială, și le vorbește nu pentru ca nimeni să nu afle, ci tocmai pentru ca să se țină seamă de spusele Lui, ce sunt lumină. Și lumină fiind, iubite sunt în toate înfățișările lor. Și întrucât Domnul caută mântuirea oamenilor, niciodată nu face aste daruri deosebite unuia singur decât pentru ca, prin acela, să poată avea folos mulți alții.

Câtă vreme lumea s-a îndoit de virtutea sfintei maici Teresa și au fost unii care au gândit altminteri decât era adevărat, fiindcă atunci încă nu se vedea felul cum Domnul îi încuviința lucrările, a fost potrivit ca scrierile ei să nu iasă la lumină și nici să nu umble slobode, spre a împiedica asprimea judecăților unora. Acum însă, după moartea ei, când faptele ei și felul cum s-au petrecut ne dau încrederea deplină că vin de la Domnul, și când vedem minunea neputreziciunii trupului său, precum și alte minuni ce zilnic le face, îndepărtându-ne orice umbră de îndoială asupra sfințeniei ei, acum – zic – a ascunde harurile pe care Domnul i le-a făcut în timpul vieții și a nu consimți la cunoașterea mijloacelor cu care a desăvârșit-o Domnul spre binele atâtor, ar însemna să facem nescotință Duhului Sfânt, și să întunecăm minunile lui, și să acoperim cu un văl slava lui. De aceea, niciun om cu judecata întregă nu ar socoti întemeiat ca asemenea revelații să fie ținute ascunse.

Despre ce declară unii, că nu se cuvine să-și scrie maica propriile revelații, e neîntemeiat în ce o privește pe dânsa, căci a scris sub ascultare fiind și împotriva voinței ei, neștirbind defel darul smereniei și al umilinței creștinești.¹⁹ În ce ne privește pe noi și prețuirea noastră, socot mai degrabă a fi spornic lucru să le cunoaștem. Căci despre oricine altcineva ce ar scrie s-ar putea ridica îndoieli dacă se înșela, ori era pornit să ne înșele. Dar cu niciun chip nu se îngăduie a le ridica în cazul maicii, care scria toate câte se petreceau înlăuntrul sufletului și era atât de sfântă încât nu ar fi schimbat cu nimic adevărul asupra unor lucruri într-atât de însemnate.

Ce mă tem eu din partea unora este că nu le sunt pe plac astfel de scrieri, nu pentru înșelăciunea ce s-ar putea cuprinde în ele, ci pentru înșelăciunea aflată în sufletul lor, care nu le îngăduie să creadă că se pogoară Domnul într-atâta în cineva. Nu ar crede aceștia toate câte cred dacă ar zăbovi să gândească nițel. Căci de mărturisesc ei că Domnul s-a făcut Om, de ce oare pun la îndoială că vorbește El cu omul? Tot astfel, de cred ei că a fost răstignit și biciuit de oameni, de ce se înspăimântă că Domnul găsește bucurie în ei? E mai de mirare să-i apară El unui slujitor al său și să-i vorbească decât să se prefacă El în slujitorul nostru și să pătimească moartea? Mai bine învrednicească-se oamenii a-l căuta

¹⁸ *Tobia* 12:7.

¹⁹ Teresa de Ávila scrie la cererea confesorilor ei ori a călugărițelor de la mănăstire, după cum explică sistematic în prologul cărților.

pe Dumnezeu pe calea arătată de El, adică a credinței și a iubirii, și a păstrării curate a legilor și poruncilor lui, iar câștigul cel mai mic va fi să li se facă și lor asemenea daruri sfinte.

Astfel, cei ce judecă aspru revelațiile maicii, fie pentru că nu cred nicicum să fi fost – și atunci se amăgesc amarnic –, fie pentru că unele din cele ce au fost le par lor înșelătoare, să se îndatoreze atunci a judeca drept măcar în privința revelațiilor ținute ca adevărate, datorită sfințeniei celor ce le-au trăit. Iar revelațiile scrise aici li se asemuiesc întru totul, iar istoria lor nu doar că nu ascunde niciun fel de primejdie în materie, ba chiar este folositoare și trebuincioasă în cunoașterea celor bune, la cei ce le-ar putea avea. Căci maica Teresa nu povestește uscăcios doar revelațiile comunicate de Domnul, ci spune și strădaniile ei de a le cerceta, și arată semnele lăsate de cele adevărate, precum și judecata ce trebuie să ne-o facem despre ele, și dacă e potrivit să dorim ori, dimpotrivă, să nu primim a le avea.

În dintâia privință, scrierile ne învață că revelațiile date de Domnul rodesc totdeauna în suflet multe virtuți, atât spre binele aceluia ce le primește, cât și spre mântuirea multora din jur. În a doua privință, ne atrag atenția că nu avem a ne dirigui după alelalte, căci rânduiala vieții stă în învățătura Bisericii și în toate câte ni le-a descoperit Domnul în Cărțile Sfinte, precum și în cele ce țin de judecata sănătoasă și dreaptă. Apoi, ne mai învață să nu dorim revelațiile și nici să gândim că în ele ar sta desăvârșirea sufletului, ori că ar fi neîndoielnice semne ale harului divin, căci binele sufletelor stă, de fapt, în a-l iubi mai stăruitor pe Domnul, și în a pătimi pentru el, și în a ne răstigni alipirile omenești și în a ne goli și dezbăra mai mult de noi înșine și de toate lucrurile.

Și ceea ce ne învață prin cuvinte scrierile acestea, ni se arată fără tăgadă mai apoi prin chiar exemplul maicii. Și ne descriu cu câtă neîncredere a tratat ea întotdeauna revelațiile avute, și cât de îndeaproape le-a cercetat, și cum s-a călăuzit totdeauna nu numai decît după ele, ci după cele ce o sfătuiau prelații și duhovnicii ei. Și asta în ciuda faptului că revelațiile erau neîndoiios dintre cele bune – din cât se poate judeca după efectele de reînnoire asupra maicii înseși și asupra întregului ei Ordin. Astfel că revelațiile arătate aici nu sunt nici îndoielnice și nici nu deschid porțițe pentru cele îndoielnice, ci mai degrabă descoperă lumină spre a cunoaște pe cele ce de ăst fel ar fi. Iar cărțile de față sunt, în cunoașterea aceasta, precum piatra de încercare.

Mai rămâne acum de replicat celor ce găsesc primejdie în cărțile acestea. Delicatețea chestiunilor tratate, spun ei, nu e la îndemâna tuturor. Dar fiindcă sunt trei tipuri de persoane: unele care tratează despre rugăciune; altele care, dacă ar dori, ar putea trata despre rugăciune și, în sfârșit, un al treilea tip, care nu ar avea dreptul să o trateze datorită condiției lor, vin și întreb: care din persoanele acestea se află în primejdie? Cele spirituale? Nu, dacă nu cumva ar fi dăunător ca să cunoască ele tocmai ceea ce fac și ce le intră în îndeletnicire. Cele care au aplecare să fie? Cu atât mai puțin, fiindcă au aici nu doar pe cineva care să le îndrume când vor ajunge a fi, ci și care să le încurajeze, să aprindă dorința de a fi spirituale – ceea ce este un bine foarte mare. Și ce primejdie ar pândi persoanele de al treilea tip? Primejdie în a ști că Domnul este iubitor față de oameni? Că acela ce se dezbară de toate îl găsește pe El? Primejdie în a cunoaște darurile pe care le face sufletului? Ori diferitele desfături cu care umple sufletul? Felul cum îl îndeamnă și grăbește spre însănătoșire? Ce lucru este în cărți care, odată știut, să nu sfințească pe oricine citește? Ce, care să nu-l crească în a preamări pe Domnul? Iarăși, ce lucru care să nu-i aprindă sufletul după iubirea Lui?

Dacă cercetarea acestor lucrări văzute, făptuite de Domnul în zidirea și cârmuirea lumii, este o școală de priință pentru obștea toată, cum oare ar putea fi primejdioasă pentru cineva cunoașterea minunilor Lui nevăzute? Și chiar dacă cineva, din netrebnica fire a sa, ar scoate vreo pagubă, ar fi oare drept, din astă cauză, să închidem ușa atâtor binefaceri, rășfrânte asupra atâtor credincioși? După temeiul acesta, ar cere unii nici să nu se tipărească Evanghelia căci, vai, e prilej de foarte mare pierdere pentru cel ce nu știe a o primi, cum zicea și sfântul Paul²⁰. Ce scrieri există, chiar dintre cele ce cuprind Scripturile Sfinte, de unde un suflet nedemn să nu poată scoate o strămbătate? În judecarea lucrurilor se cuvine a căuta dacă sunt bune în ele însele și potrivite pentru menirea lor, și nicidecum după ceea ce ar deveni prin neroada întrebuițare din partea unora: căci dacă ne uităm la asta, niciun lucru nu e într-atât de sfânt încât să nu poată fi interzis. Ce există mai sfânt decât Sacramentele? Și câți, totuși, nu devin mai păcătoși prin nepotrivita lor folosire?

Diavolul, viclean fiind și mereu gata să ne dăuneze, își schimbă adesea înfățișarea și se arată în mințile unora drept prevăzător și grijuliu cu binele aproapelui. Dar pentru a-i îndepărta și lipsi pe mulți de ceva bun și lesne folositor, invocă o anume stricăciune ascunsă. Preabine cunoaște el că va pierde însutit cu cei ce s-ar vindeca și s-ar desăvârși sufletește cu ajutorul unor astfel de cărți, decât că va câștiga prin ignoranța sau răutatea câtorva care, la porunca lui, s-ar declara jigniți. Și astfel, ca să nu-i piardă pe cei dintâi, umflă peste măsură primejdia și le-o bagă în ochi acestora din urmă, pe care oricum îi duce la pierzanie prin alte multe mii de căi. Cu toate că, așa cum ziceam, eu nu cunosc pe nimeni care să fie atât de strămb încât să scoată pagubă din a ști că Domnul e bun cu prietenii săi, ori din a ști cât de bun este El, ori din a cunoaște pe ce căi se pot apropia sufletele de El, adică temeiul și miezul scrierilor de față.

Mă feresc de aceia care râvnesc a-i aduce pe toți după sine, și nu îngăduie nimic din ce nu poruncesc ei, și caută să ștergă autoritatea oricărui lucru ce nu pornește din judecata lor. Acestora nu doresc eu să le fac pe plac, căci se naște greșeala lor din propria voință și nicicum nu se vor mărturisii mulțumiți. Dar vreau să-i rog pe ceilalți să nu le dea atenție, că nu o merită.

Doar asupra unui lucru voi insista aici, căci e nevoie de asta, și anume că sfânta maică, vorbind despre rugăciunea numită de liniște, dar și de alte rugăciuni de grad mai înalt, și tratând despre anumite daruri pe care le face Domnul sufletelor, în multe părți din cărțile acestea obișnuiește ea să spună că sufletul se află în Domnul, și că împreună se înțeleg, și că doar sufletelor de încredere alege Domnul a le vorbi, și alte asemenea.

Dar să nu înțelegă nimeni din asta că ar socoti ea drept sigure harul divin și îndreptățirea la cei dedicați rugăciunii, și nici la alții, oricât de sfinți ar fi. Căci numai cei cărora le dezvăluie Domnul harul său pot fi siguri de a-l fi primit. Maica însăși, care s-a bucurat de toate câte zice în cărți, și încă de și mai multe de care nu zice, scrie undeva aceste cuvinte ale sale: *Dară ce nu se poate îndura, Doamne, este să nu pot ști cu încredere deplină dacă te iubesc și dacă dorințele mele sunt primite dinaintea Ta*²¹. Vrea doar să zică ceea ce este adevărul curat – anume, că sufletele, în aceste exerciții, îl simt pe Domnul prezent și făcător de mult bine,

²⁰ *Filp.* 1:28.

²¹ „Y lo que no se puede sufrir, Señor, es no poder saber cierto si os amo, y si son aceptos mis deseos delante de Vos” (*Camino de perfección*, 42.2), în Santa Teresa de Jesús (2015: 416), traducerea mea.

căci El le îmbucură și le luminează, dându-le povețe și desfături lăuntrice. Tot astfel zice că, deși darurile Domnului sunt mari și, adesea, ori vin odată cu harul ce îndreptățește, ori se îndreaptă către acesta, totuși nu reprezintă prin ele însele harul în sine, nici nu se nasc și nici nu se adună totdeauna în el. Așa cum se vede în profeție, harul poate coborî și asupra celui aflat în necurăție, iar aici e limpede că Domnul însuși îi vorbește, chiar de nu se știe dacă îl și îndreptățește. Și de fapt, Domnul nu îl îndreptățește atunci, cu toate că îi vorbește și îl învață.

Iar de acest lucru se va ține seama în toată învățătura comună. În ce o privește anume pe maică, e cu puțință ca, după ce a scris cuvintele de mai înainte (le-am pus și eu), să fi avut o revelație personală și o confirmare a propriului har. Lucru care, așa cum nu e potrivit să se afirme a fi sigur, tot astfel, e nedrept să fie negat cu încăpățănare. Căci au fost foarte mari virtuțile cu care Domnul a înzestrat-o și la fel de mari darurile ce i le-a făcut în anii din urmă, după cum dau a înțelege unele lucruri scrise de ea în cărți. Însă din toate câte s-au petrecut înlăuntrul sufletului ei, în mod fericit și printr-un dar aparte, nimeni nu va face regulă generală.

Acum, lămurite fiind acestea, rămân slobozite de piedici scrierile ei toate. Căci după câte pot eu judeca și spera, vor fi la fel de folositoare altor suflete pe cât se vede că au rodit în Cuvioșiile Voastre, care ați crescut și vă hrăniți cu ele.

Rogu-vă din adâncul inimii să vă amintiți de mine în toate sfintele voastre rugăciuni.

În San Felipe de Madrid, 15 septembrie 1587.

BIBLIOGRAFIE

A. Ediții de autor și traduceri

AUGUSTIN, *De magistro* = Sfântul Augustin, *De magistro*, ediție bilingvă, traducere de Mihai Rădulescu și Constantin Noica, introducere de Lucia Wald, București: Editura Humanitas, 1994.

B.ENG. = *The Holy Bible*, în www.bible.com [20.11.2019].

BIBL.CERVANTES = Biblioteca Virtual „Miguel de Cervantes”, în www.cervantesvirtual.com [20.11.2019].

BRC = *Biblia Romano Catolică*, în <http://bibliacatolica.ro> [20.11.2019].

Fray Luis de León 1944 = Fray Luis de León, *Obras completas castellanas*, edición revisada y anotada por el Rdo. P. Félix García, O. S. A., Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1944.

Fray Luis de León 1988 = Fray Luis de León, *Viața retrasă. Înalțarea. Sonet în Atlas de sunete fundamentale*, antologie, prezentări, traduceri și postfață de Ștefan Aug. Doinaș, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1988.

Fray Luis de León 2002 = Fray Luis de León, *Semnificația numelor lui Cristos*, traducere de Aurica Brădeanu și Simona Catrinel Avarvarei, prefață și note de Aurica Brădeanu, Iași: Editura Cronica, 2002.

Fray Luis de León 2004 = Fray Luis de León, *Soția desăvârșită*, traducere, introducere și note de Aurica Brădeanu, Iași: Editura Cronica, 2004.

Fray Luis de León 2006 = Fray Luis de León, *Poezii*, traducere de Aurica Brădeanu și Ligia Brădeanu, prefață și note de Aurica Brădeanu, Iași: Editura Cronica, 2006.

Fray Luis de León 2012 = Fray Luis de León, *Comentariu la cartea lui Iov*, traducere de Aurica Brădeanu, Iași: Editura Testimonium, 2012.

- Fray Luis de León 2013 = *Comentariu la Cântarea Cântărilor*, traducere de Aurica Brădeanu și Ligia Brădeanu, notă asupra ediției de Aurica Brădeanu, Iași: Editura Testimonium, 2013.
- Santa Teresa de Jesús 2002 = Santa Teresa de Jesús, *Obras completas*, edición de Tomás Álvarez, Madrid: Editorial Espiritualidad, 2002.
- Santa Teresa de Jesús 2015 = Santa Teresa de Jesús, *Obras completas*, edición de Efrén de la Madre de Dios, O. C. D. y Otger Steggink, O. CARM., Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 2015.
- Sfânta Tereza din Ávila 1994 = Sfânta Tereza din Ávila, *Cartea vieții mele*, traducere de Christian Tămaș, prefață de Valeriu Gherghel, Iași: Editura Institutul European, 1994.
- Sfânta Tereza din Ávila 1995 = Sfânta Tereza din Ávila, *Drumul perfecțiunii*, traducere și note de Christian Tămaș, Iași: Editura Ars Longa, 1995.
- Sfânta Tereza din Ávila 1996 = Sfânta Tereza din Ávila, *Poesías/Poezii. 31 de poeme mistice*, ediție bilingvă, introducere, note și traducere de Viorica S. Constantinescu, Iași: Editura Institutul European, 1996.
- Sfânta Tereza din Ávila 1998 = Sfânta Tereza din Ávila, *Întemeierile*, ediție îngrijită și traducere de Christian Tămaș, Iași: Editura Ars Longa, 1998.
- Sfânta Tereza din Ávila 2007 = Sfânta Tereza din Ávila, *Castelul interior*, studiu introductiv și note de P. Tomás Álvarez, traducere de Christian Tămaș, Iași: Editura Ars Longa, 2007.
- Teresa de Jesús 2015 = Teresa de Jesús, *Libro de la vida*, Prólogo de Joseph Pérez, edición de Hitos Hurtado, Madrid: Editorial EDAF, 2015.

B. Literatură secundară

- Álvarez, Tomás, 1984, „Fray Luis de León y santa Teresa. El profesor salmantino ante la monja escritora”, în *Santa Teresa y la literatura mística hispánica. Actas del I Congreso Internacional sobre santa Teresa y la mística hispánica*, Manuel Criado de Val (ed.), Madrid: EDI-6.
- Călinescu, George, 1965, *Impresii asupra literaturii spaniole*, București: Editura pentru Literatură Universală.
- Courcelles, Dominique de, 1993, *Thérèse d'Avila, femme d'écriture, femme de pouvoir dans l'Espagne du Siècle d'Or*, Grenoble: Editions Jérôme Millon.
- Drîmba, Ovidiu, 1994, *Istoria culturii și civilizației*, vol. IV, București: Editura Științifică.
- Dulphy, Anne, 1992, *Histoire de l'Espagne*, Paris: Hatier.
- Dumas, Felicia, 2014, *Le Religieux: Aspects traductologiques*, Craiova: Editura Universitară.
- Eliade, Mircea, 1991, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, București: Editura Științifică.
- Ferrier, F., 1989, *Saint Augustin*, Paris: PUF.
- García de Cortázar, Fernando/ González Vesga, José Manuel, 2005, *Breve historia de España*, Madrid: Alianza Editorial.
- García de la Concha, Víctor, 2004, *Al aire de su vuelo*, Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- García de la Concha, Víctor/ San José Lera, Javier (ed.), 1996, *Fray Luis de León. Historia, humanismo y letras*, Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
- Pérez, Joseph, 2007, *Teresa de Ávila y la España de su tiempo*, Madrid: Editorial Algaba.
- Pérez, Joseph, 2015, *Prólogo*, în *Teresa de Jesús – Libro de la vida*, Madrid: Editorial EDAF.
- Thompson, Colin P., 1995, *La lucha de las lenguas. Fray Luis de León y el Siglo de Oro en España* („Colección de estudios de lengua y literatura Estudios de lengua y literatura”), Junta de Castilla y León (trad.), Valladolid: Consejería de Educación y Cultura.